

ХУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ ЖАМИЯТ РИВОЖИГА ТАЪСИРИ

Алимов Комилжон

Андижон давлат педагогика институти мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: *Хуқуқий саводхонликни ошириш дастурлари аҳолини қонунчиликка оид билимларни оширишга қаратилган бўлиб, шахсларнинг хуқуқий тизимда янада самарали ҳаракат қилиш имкониятларини кенгайтириш орқали хуқуқий маданиятни мустаҳкамлаши мумкин.*

Калит сўзлар: *Хуқуқий саводхонлик, қонунчилик, хуқуқий тизим, хуқуқий маданият, инсон ҳуқуқлари.*

Хуқуқий маданиятнинг жамиятга таъсири жуда кучли бўлиб, у шахсларнинг хулқ-атворини шакллантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди. У қонунларни идрок этиш ва қўллаш услубига таъсир қилади, ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларига таъсир қилади.

Биринчидан, сиёсий барқарорлик ва бошқарувда хуқуқий маданият институтларга ҳурмат ва адолатни адолатли қўллашга ёрдам берадиган кучли қонун устуворлигига эга жамиятларда сиёсий барқарорлик таъминланади. Аксинча, қонунлар ўзбошимчалик билан ёки тенгсиз қўлланиладиган заиф ёки кучсиз хуқуқий маданиятга эга жамиятларда тартибсизликлар ва ижтимоий низолар кўпроқ бўлади.

Иккинчидан, жамиятнинг хуқуқий маданияти иқтисодий фаолиятга ҳам таъсир қилади. Масалан, шартномалар, мулк хуқуқлари ва шаффоф хуқуқий жараёнларни қўллаб-қувватлайдиган маданият бизнеснинг ишончини ва сармоясини оширади. Аксинча, коррупция, хуқуқий нигилизм билан ажралиб турадиган заиф хуқуқий маданият иқтисодий ўсиш ва инновацияларга тўсқинлик қилиши мумкин.

Учинчидан, жамиятнинг хуқуқий маданияти инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва ижтимоий адолатга эришишга сезиларли таъсир кўрсатади. Қонун

устуворлиги ва фуқаролик эркинликларини қўллаб-қувватлайдиган маданиятларда одамлар камситиш, суистеъмоллик ва адолатсизликдан ҳимояланиш эҳтимоли кўпроқ. Аксинча, ҳуқуқий меъёрлар заиф бўлган ёки қонун репрессия воситаси сифатида қўлланиладиган жамиятларда инсон ҳуқуқларининг бузилиши кўпроқ бўлиши мумкин.

Ҳуқуқий маданият айрим жамиятларда юксак ривожланган, айримларда эса камроқ, айримларида эса умуман йўқ. Бунинг сабабини қуйидаги омиллар билан тушунтириш мумкин.

Мамлакатнинг тарихий йўли, масалан, мустамлакачилик каби омиллар ҳуқуқий маданиятга таъсир кўрсатади. Мисол учун, буюк Британиянинг собиқ мустамлакаларида ҳанузгача умумий ҳуқуқий анъаналар сақланиб қолган бўлса, Россия империяси ёки совет давлати таркибида бўлган давлатларда маълум бир маънодаги ҳуқуқий маданият сақланиб қолган. Шу билан биргаликда кўпгина жамиятларда диний эътиқод ва ахлоқий қадриятлар ҳуқуқий тизимлар билан узвий боғлиқ бўлиб, қонунларга қандай қараш ва қўлланилишига таъсир қилади. Масалан, ислом ҳуқуқий маданиятида шариат қонунлари шахсий ва ижтимоий ҳаёт жабҳаларини тартибга солишда марказий ўрин тутади.

Жамиятдаги ҳуқуқий онг ва таълим даражаси унинг ҳуқуқий маданиятига таъсир қилади. Фуқаролар ўзларининг қонуний ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида яхши маълумотга эга бўлган жамиятларда кўпинча ҳуқуқий институтлар ва жараёнлар билан кўпроқ иштирок этадилар. Ҳуқуқий саводхонликни ошириш дастурлари аҳолини қонунчиликка оид билимларни оширишга қаратилган бўлиб, шахсларнинг ҳуқуқий тизимда янада самарали ҳаракат қилиш имкониятларини кенгайтириш орқали ҳуқуқий маданиятни мустаҳкамлаши мумкин. Мисол учун, Ўзбекистондаги олий таълим муассасасида ўтказилган сўровномада респондентлардан сўралган “Бугунги кунга келиб ёшларимизнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш зарурми?” деган

саволга 92 фоизи ҳа, 8 фоизи йўқ деб жавоб берган.¹ Худди шундай хулосага россиялик олимлар ҳам келган бўлиб, уларнинг фикрича талабаларнинг ярмида ҳуқуқий билимлар етарли эмас.² Бу эса ёшлар орасида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш заруратини кўрсатиб берадиган муҳим масалалардан биридир.

Оммавий ахборот воситалари қонун тўғрисидаги жамоатчилик фикрини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Оммавий ахборот воситаларида шов-шувли суд ишлари, ҳуқуқий ислоҳотлар ёки коррупция жанжалларини ёритиш жамоатчиликнинг ҳуқуқ тизимига бўлган муносабатига таъсир кўрсатиши мумкин, бу ишонч ва қонунийликни оширади ёки шубҳа ва беадабликни кучайтиради. Ҳозирги кунда аҳолининг ҳуқуқий маданиятини оширишда оммавий ахборот воситлари тижорат асосида ёки онгли ёндашувдан келиб чиқиб иштирок этишлари мумкин.³

Ҳуқуқий маданият динамик бўлиб, жамиятдаги ўзгаришларга мос равишда доимо ривожланиб боради. Технология тараққиёти ва глобал алоқалар кучайгани сари ҳуқуқий тизимлар янги воқеликка мослашишга мажбур бўлмоқда. Ҳуқуқий жараёнларни рақамлаштириш, ҳуқуқий қарорлар қабул қилишда сунъий интеллектнинг кучайиши, халқаро ҳуқуқнинг аҳамияти ортиб бораётгани ҳуқуқий маданиятни қайта шакллантирмоқда. Бундан ташқари, барқарор ривожланишнинг асосий элементи сифатида қонун устуворлигини мустаҳкамлашга эътибор кучаймоқда. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти каби халқаро ташкилотлар, ҳуқуқий таълимни ошириш, одил судловдан тенг фойдаланишни таъминлаш ва коррупцияга қарши курашишга қаратилган ташаббусларни илгари суриш. Бу саъй-ҳаракатлар ҳуқуқий маданият адолатли ва адолатли жамиятнинг асосий таянчи сифатида эътироф этилишини таъкидлайди.

¹ Пирназаров Ғ. Талаба-ёшлар ҳуқуқий маданияти: социопедагогик таҳлил. Современное образование (Узбекистан), № 2, 2019. – Б. 6.

² Камалетдинов В. Г, Хурлет М.А.. Правовая культура студентов и уровни ее сформированности. Человек. Спорт. Медицина, № 4, 2005, - С. 264

³ Мартынкина Д.Ю.. Правовое просвещение населения через печатные СМИ: история и современность. Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика, № 5, 2010, - С. 78.

Хуқуқий маданият кўп қиррали тушунча бўлиб, жамиятлар фаолиятининг шаклланишида ҳал қилувчи роль ўйнайди. У нафақат ҳуқуқнинг расмий тузилмаларини, балки ҳуқуқий тизимлар атрофидаги чуқурроқ ижтимоий қадриятлар, хатти-ҳаракатлар ва эътиқодларни ҳам акс эттиради. Кучли ҳуқуқий маданият сиёсий барқарорлик, иқтисодий тараққиёт ва ижтимоий адолатга ёрдам беради, заиф ҳуқуқий маданият эса ижтимоий тартибсизлик ва тенгсизликка олиб келиши мумкин. Ҳуқуқий тизимлар глобал муаммоларга жавобан ривожланишда давом этар экан, кучли ва инклюзив ҳуқуқий маданиятни шакллантириш адолат ва қонун устуворлигини таъминлаш учун муҳим бўлиб қолади.

АДАБИЁТЛАР

1. Пирназаров Ғ. Талаба-ёшлар ҳуқуқий маданияти: социопедагогик таҳлил. Современное образование (Узбекистан), № 2, 2019. – Б. 6.
2. Камалетдинов В. Г, Хурлет М.А.. Правовая культура студентов и уровни ее сформированности. Человек. Спорт. Медицина, № 4, 2005, - С. 264
3. Мартынкина Д.Ю.. Правовое просвещение населения через печатные СМИ: история и современность. Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика, № 5, 2010, - С. 78.